

Návrhy, jež učinili členové Národního shromáždění prof. Krejčí a dr. Bouček na vyloučení náboženství katolického z povinného vyučování školního a na bezcírkevní úpravu manželství, stanuli jsme rázem u nejdůležitější kulturní otázky přítomné doby; a oběma pánům vyslovuji zde za sebe a jistě i za jiné upřímný dík, že nás před ní tak rozhodně a otevřeně postavili. Nyní není možno zavíratí před ní déle zrak, provozovati slabošskou politiku pštroši; a kdo by jej zavíratí chtěl, zítřek mu jej otevře způsobem nejbolestnějším. A já osobně pokládal bych za zbabělost, kdybych neřekl zde o ní, byť sebestručněji, svou celou myšlenku, otevřeně a bez výhrad. Je-li který námět veliký a bolestný, jest to ten zde — vpletený nejsilnějšími kořeny i nejjemnějšími vlákny v život a smrt každého z nás.

Jde o odcírkevnění veřejného života společenského v mladém státě českém; a šíře: o poměr státu a církve; a nejvšeobecněji: o poměr náboženství a všeho života společenského a obecného.

Náboženství... to jest bolestná kapitola moderního českého života. Byli jsme kdysi náboženský národ po výtce; žili jsme jednu chvíli — vrcholnou svých dějin — pravý a plný život náboženský jako nijaký národ druhý; byli jsme opravdová Obec boží, která chtěla uskutečniti ze všech sil království boží na zemi, jejíž členové cítili se do slova a do písmene údy těla Kristova. A přece dnes málokdo z nás ví, v čem jest pravá náboženská. Jedněm jest náboženský ten, kdo denně, klimaje na židli u stydnoucích kamen, večer před spaním přelouská růženec;

447 jako by nejlepší modlitbou nebyl odjakživa čin čistého srdce a odvážné statečné mysli Bohu důvěřující, podniknutý v duchu a pravdě proti zlu a jeho útisku! Jiným ten, kdo vasedá samotářsky v potměném zasmušilém chrámě, ztrácí se sám sobě v chudoduchých dumách; jako by se opravdový cit náboženský nenítal teprve *v obci, v hromadě, ve sboru*, v sdružení bratří a sester zachvácených touž vlnou plesné jistoty a síly jako zlatý lán obilný prochvělý týmž závanem větrné svobody a radosti! Jiný pokládá se za náboženského proto, že jeho nervy příjemně lechtá hra varhan nebo mihotavá hra svéc oltárních na starých zlatých ornátech kněžských; jako by to nebyly estetické sensace, které mají blíže k divadlu a jeho jevištným féeriím než k víře a zbožnosti a životu duševnímu! Jiným posléze jest náboženství jakási urputná a tvrdá zasmušilost duše, jakési sebemučení, trápení sebe a často i jiných, melancholicky dutá vznešenost a pochmurnost; ale já pravím: *kdyby nám nebylo třeba v životě radosti, jejího neustávajícího úsměvu milostného, mohli bychom se klidně obejítí bez náboženství.*

Pravé náboženství není tam, kde není mučivě radostné touhy po stupňování všeho života, osobního i společenského; kde není touhy žítí věčně život nejvyšší svobody a radosti; kde nedychtí se po něčem, co leží za trudem a užitkem i krásou dne a co jest právě život milosti a lásky: život překypělý, jemuž není konce a který zná jen věčný růst a neustávající stupňování.

Život náboženský nedá se mysliti bez církvi; ale náboženská jest něco, co stojí výše než církve; a církve musí sloužit náboženství, a ne naopak. Církve musí se, jako všechny instituce lidské, vyvíjeti, to jest zdokonalovati se, přizpůsobovati se nejvyššímu ideálu náboženství. *Ale na této cestě za sebezdokonalováním nemají církve většího nepřítele než oporu, kterou jim poskytuje dnešní stát; není nic vražednějšího pro církve, než stane-li se církvi státní, to jest vynucuje-li stát od svých občanů násilím, co věřící dává rád a v nejvyšší blaženosti dobrovolně. Takovou státní církvi byla v Rakousku církve katolická; policajtská šavle a četnický bodák vynucoval od tebe úctu k ní a nutil tě vyhláveti lásku k ní. Žák,*

448 který by byl odepřel obcovati nějakému úkonu chrámovému, třeba z motivu nejideálnějšího, protože necítil v sobě v tu chvíli pravého soustředění a povznesení mysli, mohl být jist karcerem nebo vyloučením ze školy. Církev vedla do nedávna sama matriky občanské, a měla-li zapsati tě do ní jako občana nového nebo dospělého nebo ženatého, vynucovala od tebe trpnou poslušnost. Musil jsi se nechati pokřtiti nebo birmovati; a dříve, než svázala tobě a tvé ženě ruce štolou, nutila vás, abyste se vyzpovídali. A nepřijal-li jsi na smrtelné posteli poslední pomazání, mohl ti kněz odepřít slušný hrob na hřbitově a dáti tě pohřbiti někam na místo hanby, do rohu... A všude byl církvi po ruce stále stát se svými biřici a žoldněři. Kdybys byl nesmekl před průvodem, v němž kráčel kněz s monstrancí, třebas z roztržitosti nebo proto, že jsi nevěrec nebo jinověrec, byl jsi jistě pohnán před soud a odsouzen pro rušení náboženství; a item, kdybys se byl nepoklonil před knězem, jenž nesl viatikum. Voják byl všude spojencem kněze, ve věcech malých jako velkých, — právě jako kdysi římský centurio pomáhal židovské radě kněžské, když se domáhala odstranění, to jest zavraždění Kristova. Zase jako kdysi v Jerusalemě na Kalvarii pod křížem setkali se, přátelsky se usmívajíce, kněz a voják a potřásli si zakrvácenými pravicemi... Ale z *takového* stisknutí rukou tryská vždycky jen nová krev a nese vždycky smrt pravého náboženství. Katolicism byl proto tak nízké úrovně v Rakousku, že byl státní církví; nedůvěřoval svým vnitřním silám, spoléhal se na vnějškovou podporu státního formalismu a mechanismu; proto odumíral z nitra. Nic nemůže odpuzovati od církve člověka nábožensky opravdového více než podpora, kterou jí dává stát. Neboť náboženský člověk zná a cítí a ctí do hlubin slovo Kristovo: *říše má není z tohoto světa*.

Spojenectví státu a církve jest zhoubné a škodlivé pro obě strany. Špatný stát — a takový je každý stát, který chce násilím vynucovati lásku duchovní — zkazil by i lepší církev, než jest ta, kterou obdařuje svou pochybnou přízní; a církev státem narušená brzy pochopí, čeho se od ní žádá, a žehná ničemnostem

449 a mrzkostem pokleslého života státního, jimž měla by se vyhnouti na sto honů a před nimiž měla by zastřítí svou tvář, nechce-li již metati po nich blesky a dštítí na ně síru svého rozhořlení a hněvu. Kdesi postavili nové kasárny. Kdo jde je vysvětit? Kněz; kněz pomáhající tentokráte vojákovi. Ačkoliv ví, k čemu slouží, a ačkoliv ví, že jest jasně a bezpodmínečně řečeno: *Nezabiješ a Kdo od meče živ jest, mečem i hyne*.

Někde postavili novou bursu. Kdo do ní první vchází v slavnostním průvodu, s kropáčem v ruce? Kněz. Ačkoliv ví, že se zde loupí a bude soustavně loupiti ve velkém, a ačkoliv ví, že jest psáno: *Spíše projde velbloud uchem jehly, než vejde lakomec do království nebeského*.

Právě ten, kdo chce míti v Čechách opravdový život náboženský, musí býti dnes pro rozlučku církve nebo církvi a státu. Neboť: dnešní stát všude, nejen v Čechách, jest posud velmi nedokonalý, a co může vnést v církev, jest jen nákaza a porušení; dnešní stát může dnešní církev, která má také všude velmi daleko k dokonalosti, jen kaziti a odváděti od ideálu pravé náboženskosti. Jejimu sebezdokonalování prospěti nemůže; a jinak všecko jen škodí. Proto a jen proto: divorçons.

Jsem si jist, že příští český život bude náboženský v pravém smyslu slova, jako byl život našich velkých předků; ale to jest ovšem posud cíl položený v příliš vzdálené budoucnosti. Každý silný mladý národ žije nábožensky, pokud chce tvořiti a tvoří skutečný život v duchu a pravdě, pokud každé nové jitro pudí jej dál a dál, v bezmezí a bezkonečno, pokud vře v něm enthusiasmem spravedlnosti a lásky. I když se rouhá, jest to jen zdání; vpravdě hledá nový výraz novému citu, kterým by sevřel *vice* světa a stiskl jej na svou hrud... Mladá Amerika jest země po výtce náboženská; není nikde jinde toho kvasu náboženského jako v Americe. A třebas se nám zdálo zde leccos bizarního nebo pitvorného, jest tu přece pravé mládí světa. Jen v takové zemi mohla vyrůstí lyricko-náboženská osobnost Wilsonova, která bojuje ne za kus země, nýbrž za plnění nových, nepsaných posud a nekodifikovaných práv lidskosti a spravedlnosti. I mladý stát

450 český bude musiti roditi a vychovati co nejvíce osobností tohoto rázu; jinak by ztratil prostě svou raison d'être, zpronevěřil by se sám sobě a zahynul by touto vnitřní nevěrností ideovou.

Ideál náboženského života, jak mu rozumím, není ani stát, ani církev, žijící v rozluce od sebe. Ideálem jest mně *Obec boží*, v níž by splynul stát s církví vjedno; která by uskutečňovala říši boží na zemi; ztělesňovala prostředky pravdy a spravedlnosti ducha lásky a milosti; v níž by jako krev v těle žil pravý duch Kristův, stále ji napájející a živící; v níž by nebylo ani soudce, ani zákoníka, ani žaláře, ani meče, ale poslušnost z lásky a láska z milosti. Ve své velké národní minulosti byli jsme již blízcí takové Obci boží, v níž každý zažehoval se na lásce svého bratra nebo své sestry a v níž bylo světské násilí uvedeno na to oprávněné minimum, jímž *jest obrana* proti útočícímu násilí cizímu. V nových rozměrech a novou methodou musíme se snažiti vybudovati takovou novou Obec boží. Ale, opakují: to jest posud v budoucnosti; to jest vrchol pyramidy, kde v jednom bodě se sbíhají hrany a stěny protivné.

Zatím jsme nedaleko základny: u nedokonalého slávu a nedokonalé církve. Ty musí býti rozloučeny; nyní a prozatím. Proto, aby mohly jednou splynouti v ideálním bodě vrcholném: v Obci boží. Neboť jinak nikdy nebyla by uskutečněna tato spravedlivá touha.

Za Bohumilem Kubištou

451

Před týdnem prošla veřejnými listy stručná zpráva, že ve vojenské nemocnici na Karlově náměstí skončil setník Bohumil Kubišta, malíř z levice české moderny umělecké, právě ve chvíli, když se chystal s českým vojskem na Slovensko.

Lokálka mnou otřásla: znal jsem dosti dobře Kubištu; byl mně milý svou vnitřní ušlechtilostí a opravdovostí, drahý svou rytířskou osobností i svým vážným, neustupným a nesmlouvavým úsilím tvůrčím. Širší veřejnosti neříká však jméno Kubištovo mnoho, není-li jí úplně němé. Jen odborníci a hlouček amatérů zasvěcených do uměleckého ruchu a kvasu posledních let předválečných rozpomenou se na některý obraz Kubištův, který spatřili na výstavě Osmy v Královské ulici, později u Topiče a pak ještě ve výstavách Mánesových; a bude to přirozeně vzpomínka dosti mdlá, neboť paměť děl výtvarných, nejde-li o jednotlivce založené přímo malířsky a nadané malířskou vlohou, bledne rychleji a snáze než paměť děl básnických a literárních.

Zde chci vyvolati sobě i jiným lidskou i uměleckou osobnost Kubištovu, neboť dílo jeho, doufám pevně a očekávám toho určitě od jeho přátel, bude záhy sneseno v soubor a zpřístupněno v posmrtné výstavce obecenstvu opravdového, upřímného zájmu a jeho soudu, který nebude moci dopadnouti jinak než uctivě.

Kubišta navštívil mne po prvé asi před jedenácti lety s několika svými druhy, předem s *Fillou*, jehož přítomnosti v Praze jsme po dobu války tak těžce postrádali a na jehož návrat z Holandska se upřímně těšíme. Byli to vesměs rebelové proti aka-